

LOGICAE
PARS I. THEORETICA

SIVE

DE TRIBVS MENTIS OPERATIONIBVS

CAPVT I.

DE

NOTIONIBVS.

§. 62.

PRIMA mentis nostrae operatio est *simplex rei perceptio*, siue notio. Est autem notio nihil aliud, quam quaecumque obiecti repraesentatio in mente sine affirmatione et negatione.

Cur hic de ideis agamus, ratio in promptu est. Cum enim in Logica theoretica tres mentis operationes exponi debeant (§. 61.), philosophum autem eiusmodi uti deceat ordine, vbi ea praemittuntur, per quae sequentia possunt intelligi (§. 10.): vides, a simplicioribus esse progrediendum ad magis composita. Iam vero nulla simplicior mentis operatio est, quam repraesentatio alicuius rei; (in iudiciis enim iam combinantur vel separantur ideae, in rationibus combinantur plura iudicia.) E. ab ideis in tractatione Logices esse ordiendum, pater. WEISIVM itaque, ab enunciatione orsum, nescio, qua ratione defendere queas. Notio dicitur alias quoque *idea*, *conceptus*, *simplex apprehensio* itemque *perceptio*, etc. Dum vero notionem per repraesentationem obiecti in mente definimus; quaeri poterat, quid per repraesentationem nobis velimus. *Repraesentationem* autem definimus per assimilationem eorum, quae sunt extra ens in eodem. Hanc definitionem exemplis repraesentationis in speculo, in imagine, in statua denique, illustrabimus in commentationibus nostris. Conf. HAGEN *de methodo mathem.* p. 153. Alii alio modo ideam siue notionem definiendam putant; alii, *ideae* vocabulum tam clarum esse, existimant, ut definitio-

ne

ne nulla indigeat. Cel. HOLLMANN definit cum SYR-
BIO *ideam* per exemplar rei in cogitante, vid. *Institut. Log.*
p. 85. Obserues denique velim, nos, cum *ideam* definimus
per repraesentationem obiecti, *sine affirmatione et negatione*,
confutatum ire illos, qui negant dari *ideam*, in qua nihil
vel affirmetur, vel negetur. Conf. CROVSZII *Log* p. 8.
Equidem non negauerim, simplicem obiecti apprehensio-
nem in casibus per pluribus coniunctam esse cum affirmatio-
ne et negatione. A teneris enim, quod aiunt, vnguiculis
consueuimus immediate a perceptione de re percepta iudi-
cium ferre. Quo fit, vt, cum rem aliquam animo nobis
repraesentamus, eodem fere tempore de eadem iudicandi
ratiocinandi que habitum nobis comparemus. Exinde au-
tem non conficitur, nullam omnino dari notionem siue
perceptionem simplicem, in qua nihil vel affirmetur, vel
negetur. Sed de his plura coram.

§. 63. Per experientiam deprehendimus, nos
quaedam ita percipere siue repraesentare nobis, vt
possimus ea ab aliis rebus internoscere.

Sic e. gr. quando colorem rubrum percipis; tunc il-
lum ita percipis, vt possis illum a nigro, albo, coeruleo, etc.
distinguere.

§. 64. Cum rem quampiam ita percipimus vel
nobis mente repraesentamus, vt eam possimus ab
aliis rebus discernere: tunc dicimur eius rei, quam
ab aliis distinguimus, gaudere *notione* siue *idea clara*.
Vt ita *idea* siue *notio clara* nihil aliud sit, quam eius-
modi repraesentatio rei, vi cuius possumus rem re-
praesentatam ab aliis rebus dignoscere.

Sic *ideam* claram coloris nigri habes, cum colorem ni-
grum potes ab albo et aliis coloribus discernere. *Idea* item
clara odoris rosae gaudes, cum poteris odorem rosae ab
odore vel hyacinthi vel alius cuiusdam floris distinguere.

§. 65. Hinc intelligis, hoc clariorem esse *ideam*,
quo plura potes in obiecto repraesentato distinguere.

Clarior e. gr. fit *idea* auis, in aere volitantis, quanto
propius accedit illa visui, vt distingui possit ab alia specie
auium.

§. 66. *Ad claram ideam siue notionem alicuius rei obtinendam requiritur usus sensuum, cum attentione coniunctus. Demonstr.* Cum enim tum demum claram alicuius rei notionem siue ideam possideas, cum potes rem repraesentatam ab aliis rebus internoscere (§. 64.); ad id vero, ut rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, requiratur modo, ut sensus adhibeantur cum attentione (per exper.): palam est, ad claram ideam siue notionem alicuius rei obtinendam requiri usum sensuum cum attentione coniunctum.

§. 67. *Hoc itaque clarior euadet idea, quo pluribus sensibus rem quamquam perceperis. Demonstr.* Hoc est clarior idea, quo plura potes in obiecto repraesentato distinguere (§. 65.) Cum vero sine dubio in obiecto plura distinguamus, si pluribus sensibus vnam eandemque rem perceperimus, quam si paucioribus: intelligitur, hoc clariorem alicuius rei euadere ideam, quo pluribus sensibus aliquam rem usurpaueris.

Hinc regulâ philosophorum: Ad tot sensus res, quam clarius vis percipere, est redigenda, ad quot redigi potest. Quam quidem regulam, legimus, Isaacum obseruasse. Hic, ut Iacobum ab Elauo distingueret, omnes, quos poterat, adhibebat sensus, auditum scilicet, tactum et olfactum. Fallebatur tamen, quia visum, praecipuum omnino sensum, adhibere non poterat. Hactenus de idea clara.

§. 68. Quemadmodum, experientia edocti, nouimus, nos quaedam ita nobis repraesentare, ut possimus ab aliis rebus eadem discernere (§. 63.): ita quoque, eadem magistra, scimus, nos saepenumero reuera rem aliquam repraesentare nobis quidem, sed ita, ut eandem nequeamus ab aliis rebus sufficienter discernere.

Hanc experientiam Cel. BÜLFINGERVS in *Epistolis Amocacis de Harmonia praestabilita*, §. 6. sequentibus verbis confir-

confirmat: *Statue te, inquit, in medio centum oratorum, in ambitu circuli aequalibus intervallis distributorum, et voce alta, sed aequali, sermones habentium. Percipies omnium voces, nulla enim ratio est, cur alteram magis, quam alteram, percipias, et nihil tamen intelliges.* (i. e. non poteris loquelam Sempromii a voce Titii dignoscere.) *Fac, ut unus eorum utatur tuba stentorio, et reliqui pergant, ut antea, vel impone reliquis silentium, aut iube, ut submisso admodum loquantur, centesimus vero pergat alta, ut prius, voce, percipies clare, quae dicit.* (i. e. distinguere centesimi vocem ab aliorum vocibus poteris.) Plura exempla, quae euincunt, nos saepius rem percipere, et tamen nihil posse in re percepta distinguere, in praefectionibus ipsis adferemus.

§. 69. Eiusmodi repraesentatio, qua rem repraesentatam non possumus ab aliis rebus discernere, dicitur *idea* siue *notio obscura*.

Tales sunt notiones illorum, qui in statu lethargi versantur, item infantum, recens natorum, hominumque bene poterum.

§. 70. *Vides nunc, ideam siue notionem recte distinguere in ideam claram et obscuram. Demonstr.* Cum enim per experientiam deprehendamus, nos quaedam ita nobis repraesentare, ut ab aliis rebus possimus dignoscere (§. 63.); nonnulla autem ita, ut plane non possimus ab aliis rebus discernere (§. 68.); cuiusmodi autem repraesentatio, qua rem quampiam possumus ab aliis rebus internoscere, dicatur *clara idea* (§. 64.); eiusmodi contra repraesentatio, qua rem repraesentatam non possumus ab aliis rebus discernere, dicatur *obscura idea* (§. 69.); palam est, dispefci recte ideam in claram et obscuram.

Dari vero gradus obscuritatis, itidem hinc patescit. Hoc clarior fit ea, quo plura quis in obiecto distinguit (§. 65.). Fieri itaque potest, ut Caius in re quampiam plura, ope sensuum, distinguat, quam Titius. Tunc Titius, in relatione ad Caii ideam, habebit ideam obscuram. Sed haec obscuritas dicitur *relativa*. Obscuritas autem *absoluta* idearum in eo consistit,

quia

cum non quidem
sive aut possunt
§. 71. H
mes, alteri
ret. de qua
Quo ipso
obscurotatem
in se esse
§. 72. A
magis. Pon
mes obiectu
que nihil di
obiecto A;
quam aliter
Si vero ob
terius cuius
obiectis di
rerum extr
distinguer
bus intelli
claram (§
euadat cl
§. 73.
claras fier
Obiectu
quocumque p
aliquam no
tationibus
et nico a
§. 74.
mas, n. sa
aut char
groscent
praesent

cum rem quidem nobis repraesentamus, sed illam rem *pro-*
fusus non possumus ab aliis rebus distinguere.

§. 71. Hinc intelligitur, cauendum esse, ne existi-
mes, alteri statim quoque esse obscuram ideam eius
rei, de qua tu obscuram nullamque claram habes.

Quo ipso patet, praecipitanter nimis iudicare illos, qui
obscuritatem suo ingenii modulo mensi, id omne obscurum
in se esse, clamitant, quod ipsi non capiunt.

§. 72. *Idea obscura fit clara ope attentionis. De-*
monstr. Ponas, te obiecti A habere ideam obscuram;
tunc obiectum A ab aliis rebus non dignoscēs, in eo-
que nihil distingues (§. 69.). Fac vero, te attendere
obiecto A; tunc obiecti A magis tibi conscius eris,
quam alterius cuiusdam obiecti (per defn. *Attent.*).
Si vero obiecti A tibi magis conscius eris, quam al-
terius cuiusdam obiecti; tunc obiectum A ab aliis
obiectis distingues. *Conscii enim* dicimur nobis esse
rerum extra nos positarum, cum eas ab aliis rebus
distinguere valemus. Cum obiectum A ab aliis re-
bus nostri dignoscere; tunc obiecti A habeas *ideam*
claram (§. 64.). E attentione efficitur, vt idea obscura
euadat clara.

§. 73. Hinc conficitur, neglecta attentione ideas
claras fieri obscuras.

Obscuritatis adeo causam non immerito plerumque
quaerunt philosophi in mente nostra ipsa, cum scilicet rem
aliquam non attente satis consideramus; id quod accidit
hominibus, affectu abreptis, in meditatione alia occupatis,
aut vnico actu nimis multa sibi repraesentantibus.

§. 74. Cum rem aliquam ita nobis repraesenta-
mus, vt eam ab aliis rebus possimus discernere: tunc
aut characteres notasque, ad rem ab aliis rebus di-
gnoscendam spectantes, possumus sigillatim nobis re-
praesentare, aut minus.

Fac e. gr. Caium sibi mente repraesentare *legem*; tunc fieri potest, ut (aius non modo discernat utrumque *legem* ab aliis rebus, sed notas quoque characteristicas sigillatim sibi repraesentet, easdemque speciatim enumerare queat, quibus *lex* ab omnibus aliis rebus distinguatur. Fac porro, Titium colorem rubrum sibi repraesentare; tunc illum quidem ab aliis rebus discernet, sed characteres et notas sigillatim sibi mente sistere non poterit, quibus color ruber ab omnibus aliis rebus discernatur.

§. 75. Eiusmodi repraesentatio, qua non modo rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, sed notas quoque characteristicas, quibus res repraesentata ab aliis rebus discernatur, speciatim nobis repraesentamus, easdemque mente distinguimus, dicitur *notio* siue *idea distincta*, quae nihil aliud est, quam repraesentatio notarum rei alicuius characteristicarum.

Sic e. gr. Caius notionem distinctam *legis* mente sibi format, cum nouit, legem esse normam, secundum quam quis actiones suas conformare obligatur. Hic enim Caius sigillatim sibi mente repraesentat speciatimque enumerat characteres, quibus *lex* ab aliis rebus discernatur.

§. 76. Eiusmodi repraesentatio, qua rem quamdam ab aliis obiectis possumus quidem discernere, sed notas nullas siue characteres possumus nobis sigillatim repraesentare, dicitur *notio* siue *idea confusa*.

Sic colorem rubrum discernere quidem potes ab aliis rebus. Cum vero, experientia teste, characteres nullos sigillatim tibi mente repraesentare possis, quibus color ruber ab aliis rebus dignoscatur; coloris rubri habes ideam confusam.

§. 77. *Idea siue notio clara recte diuiditur in ideam distinctam et confusam. Demonstr.* Cum rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, idea gaudemus clara (§. 64.) Quia vero, quum rem ab aliis discernimus, aut ita eandem distinguimus ab aliis, speciatim

enarrare

enarrare queamus, aut minus (§. 74.): patet, nos cum idea gaudemus clara, aut speciatim notas rei repraesentatae characteristicas nobis posse repraesentare, aut minus. Eiusmodi repraesentatio, qua notas et characteres speciatim nobis repraesentamus, quibus res repraesentata ab aliis rebus discernatur, dicitur *idea* siue *notio distincta* (§. 75.). Eiusmodi autem repraesentatio, qua notas characteristicas sigillatim nobis repraesentare non possumus, dicitur *idea* siue *notio confusa* (§. 76.). E. recte ideam claram in distinctam et confusam dispertiri patet.

Sunt, qui ideas claras et distinctas pro synonymis habent, sine dubio significatione grammatica harum vocum decepti. Ex dictis autem patet, et **CARTESIVM** et **LEIBNITIVM** non sine ratione sufficiente claram ideam in distinctam et confusam distinxisse. Quae enim in se diuersa sunt, diuersis quoque terminis enunciarı debent.

§. 78. Cum ideam distinctam de obiecto quodam habes; tunc de notis characteristicis, obiectum illud totale constituentibus illudque ab aliis rebus discernentibus, habes ideam claram. Cum vero de obiecto quodam habueris ideam confusam; tunc de notis characteristicis, obiectum repraesentatum constituentibus, illudque ab omni alia re discernentibus, habes ideam obscuram. *Demonstr.* Cum alicuius rei ideam siue notionem distinctam habueris; tunc potes notas characteristicas, rem repraesentatam constituentes illamque ab aliis rebus discernentes, sigillatim tibi repraesentare easdemque distinguere (§. 75.) Si vero quid potes ab alio distinguere; tunc idea gaudes clara (§. 64.). E qui obiectum aliquod *distincte* sibi repraesentat, de notis siue characteribus, obiectum repraesentatum constituentibus, claras possideat ideas, necesse est. Porro, cum

ideam habueris confusam alicuius obiecti; tunc notas, obiectum repraesentatum constituentes illudque ab aliis rebus discernentes, non potes sigillatim tibi repraesentare easdemque distinguere (§. 76.); repraesentatio vero, qua quid ita tibi mente fistis, vt non possis idem ab aliis rebus internoscere, dicitur *idea obscura* (§. 69.). E. qui rei, alicuius habet ideam confusam, de notis, rem istam constituentibus, habebit ideam obscuram.

Hinc intelligis, quid sit, quod philosophi distinctionem perceptionis totalis ex claritate perceptionum partialium, aiant, oriri; item, quod iidem ideam confusam obiecti totalis, affirmant, ex obscuritate idearum partialium ortum trahere. Porro hinc planum fit, crescere distinctionis gradum, crescente claritate in perceptionibus partialibus.

§. 79. *Hinc intelligis, attentionem ad ideas distinctas acquirendas vel in primis facere. Demonstr.* Cum enim, si rei cuiusdam volueris habere ideam distinctam, notas eius rei clare tibi repraesentare debeas (§. 78.); ad claram autem ideam acquirendam fit necessaria attentio (§. 72.): palam est, attentionem itidem requiri ad ideas distinctas acquirendas.

§. 80. *Si distinctam obiecti notionem habueris; tunc illam poteris per voces cum altero communicare. Demonstr.* Cum distinctam obiecti cuiusdam notionem habes; tunc characteres et notas rei sigillatim tibi potes repraesentare (§. 75.). Cum vero hi characteres peculiaribus gaudeant suis nominibus; intelligis, eosdem posse enumerari aliis et per terminos indicari.

Praecipuum hoc criterium notionis distinctae existimo, si quis ea, quae cogitat distincte, speciatim enumerare potest. Fit quidem multis de causis, vt nonnulli, distinctis licet gaudeant notionibus, vel plane non, vel difficulter certe, viua voce sensa animi exprimere possint. At huius quidem rei rationem

nem dedi in programmate, *de erudiis, qui sensa animi exprimere nesciunt.* Vitemb. 1734 Fac, e. gr. Caium distincta notione *spei* gaudere. Tunc quaesitus, quomodo *spes* ab aliis affectibus differat; enumerare poterit notas, affectum *spei* ab aliis affectibus discernentes.

§. 81. *Quidquid nobis sensibus repraesentamus, id confuse nobis repraesentamus, ut adeo philosophi recte affirmant, repraesentationes sensuales, qua tales, esse confusas.* *Demonstr.* Sensus nobis repraesentant res existentes (per exper.) Quaecumque vero existunt, ea sunt variis multiplicibusque circumstantiis, vel temporis, vel loci, vel personae, characterem distinctivum non constituentibus, inuoluta. Hinc vides, quid sit, quod sensus, nimis multa nimisque composita simul repraesentantes, notas distinctivas sigillatim nobis non fiant. Repraesentatio, qua notas rei repraesentatae characteristicas sigillatim nobis sistere non possumus, dicitur *confusa* (§. 76.) E palam est, quidquid nobis sensibus repraesentamus, id nobis repraesentamus confuse.

Sentis naribus e. gr. odorem rosae, sentis oculis colorem nigrum, audis sonum campanae; sed cum odorem rosae, tum colorem nigrum, sonum item campanae, confuse tibi repraesentas. Non enim notas et characteres sigillatim tibi repraesentare potes, per quos odor rosae ab odore hyacinthi; itemque color niger ab albo distinguatur.

§. 82. *Criterion notionis confusae est, cum eam per voces cum aliis communicare non possumus.* *Demonstr.* Cum is, qui confusam rei cuiusdam habet notionem, eius rei notas et characteres *obscure* sibi repraesentat (§. 78.); in obscura autem repraesentatione plane nihil distinguere queamus (§. 69.); manifestum est, eum, qui confusam rei cuiusdam notionem habet,

notas rei repraesentatae characteristicas alteri sigillatim enumerare non posse. Si enim enumeraret notas, eas distingueret. Vt itaque recte criterium notionis confusae constituamus id, cum quis eam ope terminorum alteri explicare nequit.

Fac, e. gr. te rogatum, vt enarres notas characteristicas, quibus odor rosae ab odore aliorum florum differat, easdem enarrare non posse; tunc certissime tibi persuadere potes, te habere notionem confusam odoris rosae. Idem quoque accidit iis, qui possunt quidem colorem album a nigro discernere; caeco autem nato non possunt ope verborum explicare distincte, quomodo albus color a nigro internosci debeat.

§. 83. Hinc est, vt, si cum altero debet communicari idea confusa, obiectum, cuius habetur notio confusa, alterius sensibus obiiciatur siue illi ostendatur.

Si quis e. gr. numquam odorem rosae naribus percepisset, et alter odoris huius ideam in altero excitare velit: tum rosa esset alterius naribus offerenda. Sic in animo eius excitabitur odoris rosae idea confusa. Verbis enim numquam efficias, vt alter, quomodo odor rosae ab aliis odoribus distinguatur, distincte scire queat.

§. 84. Ex his denique intelligi potest, quid sit lumen mentis humanae, et quid sibi velit locutio ista: *Oritur lumen in mente mea.*

§. 85. Per *lumen*, in mundo obuium, intelligitur illud, quod efficit, vt obiecta externa circumiecta a se inuicem distinguere possimus.

§. 86. *Lumen itaque mentis humanae consistit in statu clararum et distinctarum idearum. Demonstr.* Cum mens in statu clararum vel distinctarum idearum versetur; tunc ipsa res repraesentatas distinguere potest (§. 64.) Adeoque status idearum clararum et distinctarum

etarum absoluit id, quod vocamus lumen mentis humanae (§. 85.)

Oriri itaque 1) lumen in mente nostra patet, cum vel ex obscuris ideis fiunt clarae, vel ex claris distinctae. 2) Vides hinc, crescente cognitione rerum clara distincta, crescere lumen mentis. 3) Existimari hinc potest, in quoniam consistant tenebrae mentis. Cum scilicet mens in obiectis perceptis nihil distinguere potest; tunc ipsi tribuimus *tenebras*. Iam vero, cum in statu notionum obscurarum alterum ab altero distinguere nequeamus (§. 69.): patet, statu obscurarum idearum absolui tenebras mentis.

§. 87. Per experientiam deprehendimus, nos, cum notas rei cuiusdam características nobis repraesentamus, aut omnes notas nobis sistere, quae sufficiunt, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendam, aut tantummodo quasdam, quae non sufficiunt ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguendam.

§. 88. Eiusmodi repraesentatio, qua notas sufficientes ad rem repraesentatam ob omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendam, sigillatim mihi mente sisto, dicitur *notio completa*. Eiusmodi vero repraesentatio, qua quasdam tantum notas, nec sufficientes illas ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguendam, dicitur *notio incompleta*.

Si e. gr. de spiritu has notas características allegaueris, quod sit α) substantia, β) intellectu praedita, γ) voluntate praedita; tunc recensentes notas características, spiritum ab aliis rebus discernentes, adeoque formas tibi notionem spiritus *distinctam* (§. 75.). Quia vero hae notae características, de spiritu recensitae, eiusmodi sunt, ut sufficiant ad spiritum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguendum;

dum; nihil enim, praeter spiritum, est intellectu et voluntate praeditum: vides, te notionem spiritus habere *distinctam completam*. Fac vero, te notas tantum quasdam de Deo recensere, e. gr. Deus est substantia intelligens; tunc habes notionem Dei *incompletam*. Sunt enim notae hae characteristicae non sufficientes ad Deum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendum. Anima enim nostra itemque angelus est etiam substantia intelligens.

§. 89. *Idea distincta recte diuiditur in completam et incompletam. Demonstr.* Idea distincta est repraesentatio eiusmodi, qua notas characterificas, quibus res repraesentata ab aliis rebus dignoscitur, sigillatim nobis mente sistimus (§. 75.). Cum vero per experientiam deprehendamus, nos aut omnes notas, quae sufficiunt, ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus in omni casu et statu, distinguendam, nobis repraesentare, aut saltem quasdam notas, quae non sufficiunt, ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et statu, discernendam (§. 87.); eiusmodi autem repraesentatio, qua notas, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, internoscendam, sufficientes nobis repraesentamus, dicatur *idea completa* (§. 83.); eiusmodi autem repraesentatio, qua nonnullas tantum notas, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus discernendam, insufficientes, nobis mente sistimus, dicatur *idea incompleta* (§. 88.): intelligitur, ideam distinctam recte diuidi in completam et incompletam.

LEIBNITIVS quidem omnem ideam distinctam, putauit, esse completam. At WOLFIVS secessione hic a LEIBNITIO facta, ideam distinctam distinxit in completam et incompletam, idque iure meritoque optimo.

§. 90. Experientia docet, nos, cum notas characterificas,

rísticas, rem repraesentatam constituentes, sigillatim nobis repraesentamus; aut rursus posse novos characteres harum notarum nobis speciatim repraesentare, aut minus.

Sic e. gr. si tibi notionem *spiritus* formaueris distinctam; tunc potes notas siue characteres, *spiritum* ab omnibus aliis rebus distinguentes, tibi sigillatim mente sistere, dum nosti, *spiritum* esse 1) *substantiam*, 2) *intellectu* praeditam, 3) *voluntate* gaudentem. Harum notarum, quibus *spiritum* ab aliis rebus internoscis, aut nouas rursus notas allegare potes, aut minus, i. e. aut nosti rursus, quid sit *substantia*, *intellectus*, itemque *voluntas*, aut non nosti.

§. 91. Si obiectum A ita nobis repraesentamus, ut non modo notas características, quibus obiectum A ab aliis rebus discernitur, speciatim enumerare queamus, sed nouas quoque notas notarum nobis sigillatim mente sistamus, tunc dicimur obiecti A gaudere *idea adaequata*. Sin minus id possumus: tunc dicimur eiusdem habere ideam *inadaequatam*.

§. 92. Vnde intelligitur, ideam distinctam recte diuidi in *adaequatam* et in *inadaequatam*. Demonstr. Cum idea gaudemus distincta; tunc notas características speciatim nobis repraesentare possumus (§. 75.). Cum vero notas características rei cuiusdam nobis repraesentamus: tunc aut harum notarum características nouas rursus notas allegare possumus, aut minus (§. 90.) In illo casu habes *ideam adaequatam*, in hoc *inadaequatam*. E. idea distincta distincta diuiditur recte in *adaequatam* et in *inadaequatam*.

§. 93. Quo longius itaque in enumerandis et allegandis nouis notarum notis potes progredi, hoc fit *adaequatior* idea (§. 92.).

§. 94. *Idea adaequata oritur ex idea distincta notarum characterificarum. Demonstr.* Cum adaequata gaudemus idea; tum notarum characterificarum notas possumus nobis sigillatim repraesentare eademque enumerare (§. 92.). Si vero notas rei possumus nobis sigillatim repraesentare, tunc rei ideam habemus distinctam (§. 75.). E. ideam adaequatam tum acquirimus, cum notarum characterificarum idea distincta gaudemus, siue, quod idem est, idea adaequata oritur ex idea distincta partium siue notarum characterificarum.

§. 95. *De omnibus rebus ideas adaequatas formare nobis non possumus. Demonstr.* Cum adaequata idea oriatur ex idea distincta notarum characterificarum, obiectum totale constituentium (§. 94.); de omnibus autem rebus ideas distinctas formare nobis nequeamus, quia obiecta, sensibus exposita, confuse nobis repraesentamus (§. 81.): manifestum est, omnium rerum adaequatas ideas formari non posse.

§. 96. *Formatio idearum adaequatarum dicitur philosophis analysi notionum.*

Dicitur autem formatio idearum adaequatarum ideo *analisi notionum*, quia si formas ideas adaequatas, partes siue notas rei repraesentatae rursus in suas partes siue notas resoluas (§. 91.) more anatomicorum, qui corpus humanum in suas soluunt partes, et partes rursus in partes dissecant, minima quaeque sollerter pertentantes.

§. 97. *In analysi notionum non possumus in infinitum progredi. Demonstr.* Cum ad ideas plene adaequatas mens hominum pertingere nequeat, et in idearum adaequatarum formatione limites quasi nobis constituentur (§. 95.); *analisi autem notionum absoluitur*

tur idearum adaequatarum formatione (§. 96.): palam est, in analysi notionum nos non posse in infinitum progredi.

Neque opus est semper, ut eo usque in notionis analysi progrediantur, quousque possumus. Cum 1) ad notas characteristicas in analysi notionum perveneris, quae sunt cuique clarae; non est, quod eas amplius retolvas. 2) Cum ad eiusmodi notas in notionum analysi perventum fuerit, in quibus ob simplicitatem suam nihil amplius discernere licet; tunc analysi notionum fitti poterit. 3) Cum finem fueris assecutus, cuius gratia instituitur notionum analysis; finis autem est vel explicatio, vel demonstratio: tunc in evolvendis notis characteristicis poteris subsistere. Plura de his coram.

Hactenus de differentia idearum formali siue de diverso modo ideas formandi. Quae differentia conspicua est in hoc schemate:

	Idea	
	clara	obscura
	distincta	confusa
1)	completa	incompleta
2)	adaequata	inadaequata

§. 98. Ad differentiam nunc notionum materialem accedimus. Est autem *differentia notionum materialis* ea, quae a materia earundem seu a re repraesentata desumitur.

Atque hoc respectu ideae a nonnullis distinguuntur in ideas *α) substantiarum*, *β) accidentium* siue *modorum* *γ) relationum*. Quam triplicem differentiam in praelectionibus ipsis sumus exposituri, aliam nunc idearum differentiam materialem subiungentes. Ideae scilicet, ratione obiecti siue rei repraesentatae optime diuidi posse videntur in ideas *singulares* siue *individuales*, et in ideas *abstractas* et *universales*. Quae differentia ut rectius queat intelligi, ad sequentia attendi volo.

§. 99. Quidquid existit siue sensu percipimus, id vocamus *singulare* siue *individuum*.

E. gr. Haec mensa, hic Caius, quem video, hic Titius, quem loquentem audio, sunt *individua*.

§. 100. *Individuum omnimode est determinatum. Demonstr.* Quidquid sensibus percipimus, id variis nimisque multis circumstantiis inuolutam et vestitum obseruamus. Quod sub variis nimisque multis circumstantiis considerari potest, id uocamus *omnimode determinatum*. E. quidquid sensibus percipimus, id omnimode est determinatum, siue in eo ita iam omnia adsunt, ut non plures circumstantiae siue determinationes accedere queant, quamdiu debet manere haec res. Quidquid sensibus percipimus, est *individuum* (§. 99.). E. uides, individuum esse omnimode determinatum.

Sic e. gr. hic Caius, quem uides, est individuum. Occurrunt in hoc Caio tam multae circumstantiae et determinationes, quae efficiunt, ut Caius praecise sit hic Caius, ut non plures accedere queant, quamdiu debet esse hic Caius. Si enim vel minima accesserit determinatio, quae antea non aderat; tunc aliud individuum emergit.

§. 101. *Intelligis nunc hinc 1) Quid sit, quod nonnulli individuum definiant per eiusmodi quid, quod non habet sui simile. Veteres appellabant individua, quorum unumquodque constat ex proprietatibus, quarum collectio numquam in aliquo alio eadem esse potest. PORPHYR. in Isag. Cap. XXX. §. XVI. 2) Uides, in quo consistat principium indiuiduationis. Est illud nihil aliud quam complexus omnium istarum proprietatum et determinationum, quae efficiunt, ut aliqua res praecise haec res sit, nec alia.*

§. 102. *Idea individualis est eiusmodi repraesentatio, qua individuum nobis mente sistimus, siue est repraesentatio rei cuiusdam existentis (§. 99.).*

§. 103. *Idea individualis sistit nobis nimis multas circumstantias omnimodasque determinationes. Demonstr.*

Cum

Cum idea indiuidualis sit repraesentatio indiuidui siue rei existentis (§. 102.); indiuiduum autem omnimode sit determinatum (§. 200.): patet, ideas indiuiduales nobis sistere omnimodas determinationes.

§. 104. Quamuis vero indiuidua siue res singulares sub omnimodis circumstantiis vel determinationibus spectari possint (§. 100.), iisdemque alterum indiuiduum semper ab altero discernatur; per experientiam tamen deprehendimus, in nonnullis determinationibus similes esse res singulares, in nonnullis vero dissimiles.

§. 105. Quae indiuidua sunt similia, ad eandem classem referimus, quam *speciei* nomine appellamus. Recte hinc *species* definitur per similitudinem indiuiduorum.

Sic e. gr. sumas Caium, Titium, Sempronium, et plura alia indiuidua. Haec deprehendes, vel ratione aetatis, vel staturae, vel stirpis, vel pietatis, vel vestium, vel aliarum denique circumstantiarum, differre; in hoc vero perpetuo conuenire, obseruabis, quod corpore organico et anima rationali gaudeant, quodque adeo sint *homines*. Hinc classem entium constituimus, cui *hominis* nomen imponimus, atque hinc apparet, cur notio *hominis* speciem constituat.

§. 106. Hinc intelligitur, notionem speciei non ingredi, nisi quod indiuidua inter se communia habent.

§. 107. Quod si plures species inter se conferimus, easdemque obseruamus, in quibusdam determinationibus siue proprietatibus inter se similes esse; tunc illa similitudo specierum classem quamdam superiorem constituit, quae species illas sub se complectens *genus* vocatur.

Sic e. gr. homines constituunt certam entium speciem, item equi, leones, canes, etc. Hae omnes species, quamuis in
quam

quam plurimis inter se differant, in quibusdam tamen sunt similes et conueniunt. Id scilicet commune habent leones, boues, homines, canes etc. quod 1) *uiuant*, 2) quod *sentiant*, adeoque genus entium constituant, quod *animalis* fert nomen. *Animal* enim id omne vocatur, quod uiuit et sentit.

§. 108. *Notiones vniuersales* sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus communia sunt.

Sic notio *hominis*, item notio *animalis* sunt notiones vniuersales, quia per ideam hominis sinitur nobis id, quod pluribus indiuiduis, e. g. Caio, Petro, Titio, Sempronio, etc. commune est, et per ideam animalis sinitur id, quod pluribus speciebus, e. gr. leoni, equo homini, commune est.

§. 109. *Notiones specierum et generum sunt notiones vniuersales.* *Demonstr.* Cum, qui notionem speciei habet, id sibi debeat repraesentare, quod pluribus indiuiduis commune est (§. 105.), et, qui notionem generis sibi format, id sibi repraesentet, quod pluribus speciebus est commune (§. 107.); eiusmodi autem notiones, quibus ea repraesentantur, quae pluribus rebus sunt communia, dicantur *notiones vniuersales* (§. 108.): palam est, notiones specierum et generum esse notiones vniuersales.

§. 110. *Notiones specierum et generum formantur abstractione.* *Demonstr.* Cum notiones specierum tibi formas; tunc eas tibi tantum repraesentare debes determinationes, in quibus indiuidua conueniunt (§. 105.), adeo quasdam determinationes in indiuiduo non debes simul considerare; eas scilicet omittis, in quibus indiuidua non perpetuo sunt sibi similia. Cum vnum absque altero consideramus, tunc dicimur *abstrahere*. E. qui vult notiones specierum sibi formare, ille debet illas sibi formare ope abstractionis. Porro cum notio-
nes

nes generum ita nobis formemus, vt eas tantum determinationes consideremus, in quibus species plures conueniunt. (§. 107.); facile pater, notiones generum formari tum, cum quasdam determinationes, in quibus species non conueniunt, omittimus. Quod cum fieri sine abstractione nequeat; manifestum est, notiones quoque generum formari per abstractionem.

§. III. *Notiones sunt vniuersales ex singularibus mediante abstractione. Demonstr.* Notiones vniuersales sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus sunt communia (§. 108.). Notiones autem individuales siue singulares sunt, quibus indiuiduum, adeoque res omnimode determinata (§. 100.) nobis sistitur (§. 102.); ex notionibus itaque singularibus fieri tum vniuersales, pater, cum quasdam determinationes, in indiuiduo occurrentes, omittis, easque tantum consideras, quae sunt similes. Cum vero quasdam determinationes, in perceptione indiuidui obuias, non consideramus, similesque tantum nobis repraesentamus: tunc dicimur ab iis, quas non consideramus, *abstrahere*. Hinc est, vt notiones vniuersales ex singularibus fieri mediante abstractione, affirmemus. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Notiones generum et specierum sunt notiones vniuersales (§. 109.); iam vero notiones generum et specierum formantur abstractione (§. 110.): manifestum hinc est, notiones vniuersales formari ope abstractionis.

Hinc factum est, vt philosophi notiones vniuersales vocent quoque *abstractas*. Tales sunt notiones *hominis, substantiae, entis*, etc.

§. 112. *Ex praestructis intelligis nunc, genera et species non existere, nisi in indiuiduis. Demonstr.*
Quid-

Quidquid existit, id vero omnimodè determinatum, et multiplicibus variisque circumstantiis inuolutum est (per experient.). Cum vero notio *speciei* non omnimodas determinaciones sub se comprehendat, sed eas tantum, quae in indiuiduis sunt similes (§. 105.); consequens est, vt species non actu existat, siue, vt **WOLFIVS** enunciat, *ens, cui ea sola insunt, quae notioni speciei respondent, existere nequeat.* Quia vero notionem speciei nihil ingredi potest, nisi quod indiuidua communia habent (§. 106.), adeoque omnia ea, quae in specie continentur, in singulis indiuiduis dantur; palam est, species non existere, nisi in singulis indiuiduis. Porro cum generis notio ea comprehendat, quae sunt speciebus communia (§. 107.) species autem non existat, nisi in indiuiduis (per demonstrata): rursus oppido pater, genus non existere, nisi in indiuiduis.

Sumas e. gr. notionem *hominis*, tamquam speciei. Ad eam constituendam requiruntur hae determinaciones, 1) corpus organicum, 2) cum eo connexa anima rationalis. Nul- lum autem actu existit ens, quod tantum has duas determinaciones in se comprehendat, praetereaque nullas, quia indiuidua ista, quae hominum classẽ constituunt, pluribus aliis determinationibus gaudent ad notionem *hominis*, qua talis, constituendam non pertinentibus.

§. 113. Hinc vides 1) omnibus singularibus inesse vniuersalia, genera enim et species existunt in indiuiduis (§. 112.), notiones autem generum et specierum sunt vniuersales (§. 110.). E. omnibus indiuiduis siue singularibus inesse vniuersalia, pater. 2) Recte affirmari indiuiduum esse fundamenta generis et speciei.

§. 114. *Plus est in indiuiduis, quam est in specie.*
Demonstr. Cum in indiuiduis omnimodas deprehenda-

mus

mus determinationes et circumstantias (§. 100.); notionem autem speciei eae tantum determinationes ingradientur, quae in indiuiduis sunt perpetuo similes (§. 106.): facile vides, ad notionem speciei non omnes determinationes, quae sunt in indiuiduo, requiri, sed tantum similes, et inter se conuenientes. Ex quo intelligitur, plus esse in indiuiduis, quam est in specie.

Sic e. gr. in his indiuiduis, Petro, Caio, Titio, omnimodas determinationes et proprietates animaduertis. Potes in Petro aetatem, staturam, vestes, eruditionem, locum, in quo commoratur, et plura alia, quae efficiunt, vt Petrus sit Petrus, considerare; quae vero omnes determinationes sunt in specie, scilicet in notione hominis. Ad hanc enim formandam nihil requiritur amplius, quam anima rationalis, cum corpore organico coniuncta.

§. 115. *Plus est in specie, quam in genere. Demonstr.* Cum notionem generis determinationes constituent, quae in specie tantum sunt similes (§. 107.): patet, non omnes determinationes, in specie occurrentes, requiri ad notionem generis constituendam. Adeoque plures, vides, determinationes reperiri in specie, quam in genere.

Sic e. gr. plures requiruntur determinationes ad notionem hominis, tamquam speciei, constituendam, quam, ad notionem animalis, tamquam generis. Ad hominis enim notionem non modo requiritur *vita* et *sensio*, sed quoque *anima rationalis*, cum corpore organico connexa. Ad notionem autem animalis requiritur *vita* et *sensio*. Plura itaque, patet adesse debere in specie, quam in genere.

§. 116. Ex his intelligis nunc, quid sit, quod philosophi aiant, 1) a determinata specie non concludi debere ad genus, 2) genus cum sua specie non posse reciprocari, 3) non omne id, quod repugnat speciei, ideo

ideo repugnare generi, quamuis, quod repugnat generi, idem repugnet quoque speciei.

Haec vltima assertio, familiaris philosophis, vel ideo notanda est, quod contra hanc in controuersis recentioribus identidem peccatum, memini: id quod in praelectionibus cumulatius demonstratum dabimus. Sic e. gr. repugnat homini, tamquam speciei, *irrationale* esse. Ideo vero nondum repugnat animali in genere. Contraria autem ratione concludere possum, repugnat animali in genere, sine sententia esse: E. etiam homini. Rationes autem harum positionum, quas tamquam confectaria, ex praestructis deduximus, reddemus coram. Ceterum ex his omnibus vides, quomodo intelligi debeat regula illa, a nonnullis philosophis recentioribus ita enunciata: Quo minorem habet idea comprehensionem, eo maiorem habet extensionem. *Comprehensionem* autem vocat auctor artis cogitandi illam considerationem determinationum siue circumstantiarum, quae ad ideam aliquam constituendam concurrunt. Cum vero quoque consideretur subiectum, cui illae determinationes attribui possint, hoc subiectum vocat *extensionem*. Regula itaque haec hoc sibi vult: In quacumque idea pauciores adsunt determinationes, illa idea potest ad plura subiecta extendi, quam ea, in qua sunt plures. E. gr. idea *Petri* comprehendit omnimodas et multiplices determinationes; hinc est, vt idea *Petri* non possit extendi et applicari ad alia subiecta. Idea vero *hominis* non comprehendit tam multas determinationes, quam idea *Petri*; hinc idea *hominis* latius patet et ad plura extenditur. Idea *animalis* pauciores porro comprehendit determinationes, quam idea *hominis*; hinc idea *animalis* ad plura applicari potest, quam conceptus siue idea *hominis*. De his plura in commentationibus.

§. 117. Determinationes illae, quibus vna species ab alia sub eodem genere differt, vocantur *differentia specifica*.

Sic e. gr. *rationale* esse est differentia specifica hominis; per rationalitatem enim homo ab omnibus aliis speciebus, ad idem genus relatis, potest distingui, e. gr. ab equis, leonibus, canibus, quae omnes species sub eodem genere, scilicet conceptu *animalis*, comprehenduntur.

§. 118. *Ex his omnibus nunc patescit, ideas vel formari per sensationem, vel per abstractionem. Demonstr.* Cum ideæ, ratione obiecti, sint vel indiuiduales, vel vniuersales (§. 89.), idea autem indiuidualis per sensationem formetur (§. 99. 102.); ideæ vero vniuersales acquirantur abstractione (§. 111.): ideas omnes, patet, vel per sensationem formari, vel per abstractionem.

Additur a nonnullis tertius modus ideas formandi, per *arbitrariam scilicet combinationem*. Nimirum, quemadmodum ad notiones abstractas peruenimus, omittingo nonnulla, per quæ indiuiduum est omnimode determinatum: ita quoque determinationes cogitando combinare possumus, quæ sunt diuersæ, et a se inuicem separatae, et, quod hoc modo est determinatum, alio modo possumus determinare. Sic e. gr. si notionem *intellectus perfectissimi*, item *montis aurei* tibi formas; tunc illam formas per arbitrariam combinationem. Cum enim iam noris, quid sit *intellectus*, item, quid sit *perfectissimum*; tunc ita has ideas cogitando coniungis, ut vna prodeat scilicet notio *intellectus perfectissimi*. De his notionibus, per arbitrariam combinationem formatis, hoc velim obserues. Si vis nosse, num notiones per arbitrariam combinationem formatae, sint possibiles, adeoque verae; tunc ad idearum, quæ coniunguntur, nexum attendendum. Si ideæ, quas combinas, sibi contradixerint; tunc notiones sunt impossibiles, e. gr. notio *reipublicæ Atheorum, mundi aurei, ligni ferrei*. Si vero non repugnauerint inter se; tunc dicuntur notiones possibiles, notio *intellectus perfectissimi*.

Hæc de triplici methodo notiones formandi. Nunc paucis adhuc de eo, quomodo ideæ meliorentur et deteriores, (*sit venia verbis barbaris,*) acturi sumus.

§. 119. *Ideæ meliorantur, si ex ideis obscuris sunt claræ, et ex claris distinctæ.*

§. 120. *Ideæ meliorantur potissimum attentione. Demonstr.* Ideæ sunt claræ ex obscuris, et ex claris sunt distinctæ, ope attentionis (§. 72. 79.). Atqui

vero, cum ideae meliorentur tunc, cum ex ideis obscuris fiunt clarae, et ex claris distinctae (§. 119.): patet, ideas meliorari ope attentionis.

Ad meliorandas ideas vel maxime conducit quoque crebrior repetitio, siue, si saepius nobis rem repraesentauerimus. Quo enim crebrius iteraueris repraesentationes, eo fiunt clariore, adeoque meliorantur (§. 119.)

§. 121. Deteriorari itaque ideas, ex his intelligitur: 1) neglecta repetitione et repraesentatione iterata, 2) neglecta attentione, et 3) quando rem non factis diu nobis repraesentamus. De quo plura in scholis nostris.

*****

CAPVT II.

DE

VSV VOCVM SIVE TERMINORVM CIRCA NOTIONES.

§. 122.

QVAS nobis formamus notiones, cum aliis communicare solemus per *voces*. Cautione hinc opus est circa voces, ne vel aliis obscuri fiamus, vel plane non intelligamur. Logicae itaque officium est, vt, eadem ratione, qua conceptus siue ideas nostras in veritatis cognitione dirigit, regulas exponat, ad quas, oportet, conformentur, si ea, quae cogitamus, indicare rite voluerimus.

§. 123. *Voces* nihil sunt aliud, quam signa, sono articulato prolata, mentis nostrae conceptus indicantia. *Signum* autem id omne vocatur, quod praeter sui ideam excitat in animo simul ideam alterius rei. *Voces*,